TALABALARDA ILMIY-TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYASINI TRANSFORMATSION YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Baxtiyorova Marxabo Ixtiyor qizi
Osiyo Xalqaro Universiteti Xorazm filiali o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu tezisda oliy ta'lim muassasalari talabalarida ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini transformatsion yondashuv asosida rivojlantirishning pedagogik-psixologik jihatlari va uning amaliy ahamiyati yoritilgan. Transformatsion yondashuv talabalarning nafaqat bilim olish, balki dunyoqarashini o'zgartirish, tanqidiy va kreaktiv fikrlashini shakllantirish hamda mustaqil tadqiqot faoliyatiga yo'naltirish vositasi sifatida asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: transformatsion yondashuv, ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasi, oliy ta'lim, talaba, innovatsion faoliyat, tanqidiy fikrlash, pedagogik transformatsiya.

KIRISH

Bugungi kunda jahon ta'lim tizimida raqamlashtirish va shiddatli texnologik taraqqiyot sharoitida zamonaviy mutaxassislarga qo'yiladigan talablar tubdan o'zgarmoqda. Oliy ta'lim tizimining bosh vazifasi nafaqat tayyor bilimlarni uzatish, balki mustaqil fikrlaydigan, muammoli vaziyatlarda nostandart qarorlar qabul qila oladigan va yuqori ilmiy-tadqiqotchilik salohiyatiga ega bo'lgan kadrlarni tayyorlashdan iboratdir. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasida ham talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini samarali tashkil etish, innovatsion va kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu vazifalarni amalga oshirishda ta'limga transformatsion yondashuvni joriy etish muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasi — bu talabaning ilmiy muammolarni aniqlash, ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish, gipotezalar shakllantirish, tajriba-sinov ishlarini o'tkazish va yakuniy xulosalar chiqarish qobiliyatini ifodalovchi murakkab intellektual va amaliy sifatlar majmuidir. An'anaviy yondashuvlardan farqli o'laroq, transformatsion yondashuv talabaning shaxsiy va professional o'zgarishiga (transformatsiyasiga) qaratilgan bo'lib, uni passiv tinglovchidan faol bilim yaratuvchisiga aylantiradi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Transformatsion ta'lim nazariyasi (Transformative Learning Theory) dastlab J.Mezirov tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u shaxsning o'z tajribasini chuqur anglashi, tanqidiy mulohaza yuritishi (refleksiya) va mavjud tushunchalar tizimini qayta ko'rib chiqishi jarayonini anglatadi. Pedagogik nuqtai nazardan, transformatsion yondashuv talabaning intellektual salohiyatini yangi bosqichga ko'tarishni nazarda tutadi. Tadqiqot jarayonida tizimlilik, qiyosiy-pedagogik tahlil, modellashtirish va talabalar faoliyatini kuzatish metodlaridan foydalanildi.

Talabalarda ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish jarayonida transformatsion yondashuv uchta asosiy bosqichda amalga oshiriladi: 1) Kognitiv transformatsiya (bilim va tushunchalarni tanqidiy qayta ishlash); 2) Faoliyatli transformatsiya (ilmiy muammolarni hal qilishda amaliy ko'nikmalarni namoyon etish); 3) Aksiologik transformatsiya (ilmiy faoliyatga nisbatan shaxsiy qadriyat va motivatsiyaning shakllanishi).

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Oliy ta'lim jarayonida o'tkazilgan tahlillar va pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, transformatsion yondashuv asosida tashkil etilgan darslar (muammoli ma'ruzalar, loyihaviy ta'lim, keys-

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

stadi) talabalarning ilmiy faolligini sezilarli darajada oshiradi. An'anaviy ta'limda talabalar ko'proq tayyor materialni yodlashga moyil bo'lsa, transformatsion muhitda ular quyidagi ko'nikmalarni rivojlantiradilar:

- Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va fundamental savollarni qo'ya bilish;
- Turli ilmiy manbalar va ma'lumotlar bazalari (Scopus, Web of Science va b.) bilan mustaqil ishlash;
- Olingan natijalarni statistik va mantiqiy qayta ishlash hamda ularni argumentlangan holda himoya qilish;
- Ilmiy jamoada (jamoaviy loyihalarda) kollaborativ faoliyat yurita olish.

Transformatsion yondashuvning o'ziga xosligi shundaki, professor-o'qituvchi bu jarayonda faqatgina bilim beruvchi emas, balki fasilitator, ya'ni talabaning ilmiy izlanishlariga yo'nalish beruvchi va uni rag'batlantiruvchi mentor sifatida faoliyat ko'rsatadi. Talaba o'z tadqiqot obyektiga nisbatan tanqidiy yondashish orqali stereotiplardan xoli bo'ladi va mutlaqo yangi ilmiy qarashlarni o'rtaga tashlay oladi. Bu esa bo'lajak mutaxassisning innovatsion salohiyatini shakllantirishning asosiy omilidir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, talabalarda ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini transformatsion yondashuv asosida rivojlantirish — bugungi davr talabidir. Ushbu yondashuv ta'lim oluvchilarning ichki motivatsiyasini uyg'otish, ularni ijodiy va mustaqil fikrlashga o'rgatish hamda real ishlab chiqarish va ilm-fan muammolarini hal etishga qodir yetuk kadrlarni tayyorlash imkonini beradi. Oliy ta'lim muassasalarida transformatsion ta'lim muhitini yaratish uchun o'quv rejalariga tadqiqotga yo'naltirilgan fanlarni ko'paytirish va professor-o'qituvchilarning fasilitatorlik ko'nikmalarini muntazam oshirib borish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Mezirow J. Transformative Dimensions of Adult Learning. – San Francisco: Jossey-Bass, 1991.
3. Muslimov N.A. va boshqalar. Kasbiy kompetentlikni shakllantirish texnologiyalari. – Toshkent, 2013.
4. Taylor E.W. Transformative learning theory: A broad review of the literature // International Journal of Lifelong Education. – 2007. – Vol. 26. – No. 2. – PP. 173-191.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.